

1.01
Prejeto 3. 5. 2004

UDK 324(497.1)"193"

Blaž Vurnik*

Nekatere posebnosti volitev v Narodno skupščino v tridesetih letih 20. stoletja

IZVLEČEK

Besedilo obravnava nekatere posebnosti volitev in predvolilnih aktivnosti posameznih političnih taborov v tridesetih letih v slovenskem delu Kraljevine Jugoslavije. To obdobje je z vidika volitev pomenilo korak nazaj od že tako vprašljivega demokratičnega standarda volitev v dvajsetih letih. Vladni pritisk na volivce, predvsem zahteve po volilni zvestobi uradništva ter volilna zakonodaja, polna vsakršnih omejitev za politično organiziranje in nastop na volitvah, še najbolj pa odsotnost tajnega glasovanja, so bili zagotovilo, da so imele volitve bolj karakter potrjevanja aktualnega vladajočega režima, kakor pa bile vsaj navidezen vzvod politične demokracije. Vse to se je odvijalo v kontekstu evropske politike, ki je v nekaterih, bolj desno orientiranih državah volitvam namenjala podobno vlogo. Politična kultura predvolilnega boja je iz dvajsetih let ohranila vključevanje vladnega nasilja v predvolilno dogajanje, ki pa je imelo v Dravski banovini manjše razsežnosti kot v drugih delih kraljevine. Razvoj volilne zakonodaje, ki je največjo spremembo doživel v zvezi s splošno politično reorganizacijo države v začetku tridesetih let, je pomenil redukcijo demokratičnosti nekaterih političnih pravic v zvezi s političnim organiziranjem (prepoved strank na verski, nacionalni ipd. osnovi) in tajnosti glasovanja.

Ključne besede: Kraljevina Jugoslavija, volitve, politika, Narodna skupščina

ABSTRACT

SOME PECULIARITIES IN THE ELECTIONS IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA IN THE 1930s

The paper deals with some peculiarities surrounding the elections and the pre-electoral activities in different political camps in the 1930s in the Slovene part of the Kingdom of Yugoslavia. From the electoral viewpoint the above period saw a step backwards in already democratically questionable electoral standards in the 1920s. Government pressure on the voters, especially by demanding loyalty from civil servants, an electoral law full of restrictions regarding political assembly and running in the elections, and, most of all, the absence of a secret ballot, gave the elections more the character of affirming the ruling regime rather than a lever of political democracy. The political culture of the pre-electoral struggle preserved the elements of government violence in the pre-electoral events from the 1920s. However, these were on a smaller scale in Dravska banovina than in other parts of the kingdom. The development of the electoral legislation, which saw the greatest change with regards to the general reorganisation of the state in the beginning of 1930s, reduced the

* Mag., kustos, Mestni muzej Ljubljana, SI-1000, Gosposka ulica 15; e-mail: Blaz.Vurnik@mm-lj.si

democraticity of certain political rights to political assembly (by banning the parties on religious, ethnic and similar basis) and to a secret ballot.

Key words: Kingdom of Yugoslavia, elections, politics, the National Assembly

Volilna zakonodaja

Volilna zakonodaja tridesetih let se je sicer navezovala na zakonodajo iz dvajsetih let, vendar pa je bila v nekaterih pogledih bistveno spremenjena.

Kandidatne liste

V skladu s spremembami, ki so z uvedbo kraljeve diktature 6. januarja 1929 in po njej prizadele politično življenje v kraljevini,¹ se je spremenila tudi volilna zakonodaja. Glavno obeležje tem spremembam so narekovale upravno teritorialne spremembe (uvedba banovin) ter politične spremembe v zvezi s prepovedjo delovanja strank verske, pokrajinske ali plemenske narave ter tistih strank, ki bi nasprotovale državni in družbeni ureditvi.

Določeno je bilo število poslancev, ki so bili voljeni v posameznih banovinah glede na število prebivalstva, ki je živelo v posamezni banovini. Dravska banovina je tako volila 25 poslancev v Narodno skupščino. Volilni zakon je nastop na volitvah omogočal le tistim strankam (ali listam), ki so lahko svoje kandidate postavile v vseh volilnih srezih v državi; liste so se zato imenovale "državne liste". Vsi ti kandidati pa so morali biti povezani v eni državni kandidatni listi. S tem je bilo onemogočeno, da bi se mimo zgoraj omenjenih omejitev kakšna lokalno omejena politična skupina pojavila na volitvah. Nekdanje stranke kot so bile SLS, HSS in JMO, so bile s tem popolnoma onemogočene. To je bilo dodatno onemogočeno še z določilom, da je morala vsaka okrajna kandidatna lista zbrati vsaj 60 podpisov volivcev iz tega okraja.

Delitev mandatov

Že zgornji pogoj za postavitve kandidatnih list je očitno preprečil volilno aktivnost manjšim političnim skupinam. Dodatno pa so bile takšne skupine diskriminirane še z določilom delitve poslanskih mest glede na zbrane glasove. Državna lista, ki je dobila največ glasov v vsej državi, je takoj dobila dve tretjini vseh poslanskih mest, za delitev preostale tretjine mandatov pa so prišle v poštev le liste, ki so dobile več kot 50.000 glasov. V delitvi preostale tretjine glasov je sodelovala tudi najmočnejša lista, ki je že imela zagotovljeni dve tretjini poslanskih mest.

Način glasovanja

Čeprav je že tajno glasovanje s kroglicami (tako so volivci svojo voljo izražali v dvajsetih letih) omogočalo številne špekulacije in volilne kraje ter goljufije, je bil v volilni zakonodaji tridesetih let pri načinu glasovanja storjen v smislu demokra-

¹ Več o teh spremembah v Jurij Perovšek: Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih. V: Slovenka trideseta leta, Ljubljana 1997, str. 19, 20.

tičnosti glasovanja en korak nazaj. Glasovanje je postalo javno in ustno; volivec je pred volilno komisijo glasno povedal, kateri listi namenja svoj glas. Možnosti zlorabe, zlasti še zato, ker je vladna lista vedno na volitvah nastopala z gesli, vezanimi na državo in kralja, in je bilo zato vsako delovanje opozicije proti vladni stranki razglašeno za protidržavno delovanje, so bile ob javnem izražanju volivcev toliko večje.²

Nedvomno drži trditev dr. Janka Pleterskega, ki je zapisal, da "do konca mirnega življenja Jugoslavije ni bilo nikoli več regularnih volitev, na katerih bi se lahko razločno izmeril vpliv strank".³ Vendar pa lahko ugotovimo, da so nekatera dejstva v zvezi z volitvami v tridesetih letih, kot na primer volilna abstinenca ter podpora vsakokratnim vladnim listam, jasni pokazatelji, prek katerih lahko okvirno sklepamo o vplivu posameznega političnega tabora ali kar stranke (vsaj glede bivše Slovenske ljudske stranke (SLS) to gotovo drži) v slovenskem prostoru. Pri tem je nenavadna podpora, ki jo je med slovenskimi volivci uživala SLS kljub štiriletnemu sodelovanju s centralističnimi strankami in režimom od blejskega pakta, sodelovanja v radikalski Vukičevićevi stranki, v vladi po streljanju v skupščini ter v vladi diktature.

Volitve v Narodno skupščino 8. novembra 1931

Konec septembra 1931 se je začelo predvolilno obdobje prvih volitev v Kraljevini Jugoslaviji. Težko bi rekli čas volilnega boja, čeprav je potekala tudi neke vrste predvolilni boj v smislu prepričevanja volivcev, naj volijo ali naj se odločijo za volilno abstinenco. 26. septembra je vlada, v kateri sta bila tudi dva Slovenca (bivši samostojni kmetijec Ivan Pucelj in bivši demokrat Albert Kramer), izdala volilni razglas, ki je šestojanuarsko diktaturo opredelil kot prehod k novemu in boljšemu ustavnemu in parlamentarnemu življenju. Šestojanuarski režim naj bi imel za nalogo vrniti narodu slogo in mir, odpraviti pomanjkljivosti v upravi, ter okrepiti "novo državno in narodno življenje na ideji našega popolnega edinstva." Vladni volilni razglas je obenem tudi že obljubljal pravičnejšo razdelitev davkov ter upravo, ki bo bolj upoštevala potrebe ljudi.⁴ Istega dne se je sestala tudi neformalna opozicija (del bivših radikalov, demokratov, zemljoradniki in SLS) ter se odločila za volilno abstinenco. Mesec dni kasneje sta se za abstinenco odločila še Vladko Maček in Svetozar Pribičević.⁵ To je bila potem tudi glavna točka predvolilnega boja med vladno stranko in "opozicijo". Vladna stran je volilne upravičence pozivala k volitvam, "opozicija" pa k abstinenци. Prav zato je vladna stran volitve razglasila za "nekak plebiscit", na katerem se bodo volivci odločali "ali hočemo pokopati stare nesrečne razprtije, prenehati streči drug drugemu po življenju in ali hočemo, da zavladata v naši državi harmonija in medsebojno razumevanje..."⁶

² Ferdo Čulinović: Dokumenti o Jugoslaviji. Zagreb 1968 (dalje Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji), str. 313-314.

³ Janko Pleterski: Politika naroda v krizi družbe, države in idej. V: Slovenska trideseta leta, Ljubljana 1997 (dalje Pleterski, Politika naroda), str. 49.

⁴ Jutro, 27. 9. 1931.

⁵ Metod Mikuž: Slovenci v stari Jugoslaviji. Ljubljana 1965 (dalje Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji), str. 391.

⁶ Jutro, 29. 9. 1931.

Značilnost predvolilne agitacije vladne strani je bila v izrazito demagoško totalitarističnem pristopu k vrednotenju volitev. Na enem od predvolilnih zborovanj je minister Ivan Pucelj postavil trditev, da "oni, ki ne bi šli volit in bi s tem pokazali, da nočejo sodelovati pri tej veliki vsenarodni akciji (volitve kot korak k močni in urejeni državi, op. B. V.), zagreše velik zločin proti svoji lastni državi." Minister Albert Kramer je na istem zborovanju sicer zatrdil, da se bo nekoč v prihodnosti, ko bo v državi vladalo blagostanje, ob volitvah ponovno pojavil klasični volilni boj. Vendar pa je ob neki drugi priložnosti⁷ Jutro slavilo predvolilno obdobje, na katerem namesto takšnih in drugačnih bojev stranke in volivci izprašujejo svojo državljansko, narodno in človeško zavest, in se izreklo proti takšni volilni borbi, kakršne so se odvijale v dvajsetih letih.

Trinajstega oktobra je potekel rok za vložitve kandidatnih državnih list. "Opozicijske" skupine se niso mogle sporazumeti za enoten nastop po vsej državi, zato v skladu z volilno zakonodajo niso mogle nastopiti na volitvah. Vladna stran ni skrivala zadovoljstva ob dejstvu, da ostaja njena kandidatna lista z ministrskim predsednikom Petrom Živkovičem na čelu tudi edina v državi, ter je naravnost triumfirala, ker "skupine nezadovoljnežev", kot je imenovala "opozicijo", niso prijavile svoje liste. Jutro je 17. oktobra povzelo članek iz časnika Vreme, ki je še bolj kot besede slovenskih predstavnikov v vladi razkrivalo ostrejši totalitaristični element jugoslovanske politike: "Režim nacionalne obnove ... zahteva brezpogojno podrejanje osebnih koristi v službi narodne in državne skupnosti." "Po zdravi pameti ta režim ne (bi) smel imeti nasprotnikov".

Druga posebnost volilne agitacije vladne liste je bilo sklicevanje na najširšo ljudsko podporo, ki naj bi jo imela. V Dravski banovini je bila opozicijska stran vezana na katoliško stran bivše SLS, zato je vladna lista pri svojih kandidaturah nastavila tudi štiri duhovnike, ki naj bi vsenarodnost liste s svojimi kandidaturami tudi konkretno dokazovali.⁸ Pri tem je bil najbolj izpostavljen Janko Barle (svojo odločitev o kandidaturi je pojasnjeval tudi v Jutru⁹), ki ga je škofijski ordinariat po volitvah prisilil, da je odložil poslanski mandat.¹⁰

Neformalna opozicija v Dravski banovini se vsebinsko ni posebej aktivno vključila v predvolilno dogajanje. Vzrok temu je bil po eni strani nezmožnost kandidature, po drugi strani, pa je nova zakonodaja potegnila zelo nejasno mejo, za katero je bila vsakršna protivladna politična propaganda kriminalizirana kot protidržavna. Poskušala je doseči čim nižjo volilno udeležbo oziroma čim višjo abstinenco. Vladni razglas o volitvah, kandidature v Dravski banovini ter uradne volilne rezultate pa je Slovenec objavljajl brez komentarja.

Kljub potvorbam, s katerimi so bili volilni rezultati še izboljšani v korist edine državne liste, je bila volilna udeležba nizka (52%¹¹), izvoljeni pa so bili vsi nastopajoči kandidati.¹²

⁷ Jutro, 7. 10. 1931.

⁸ Jutro, 7. 11. 1931. Kandidirali so Maks Goričar iz Mozirja, Janko Barle, šentjakobski župnik v Ljubljani, župnik Fran Faflik, profesor verouka Alojzij Pavlič.

⁹ Jutro, 22. 10. 1931.

¹⁰ Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, str. 395.

¹¹ Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji, str. 315.

¹² Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, str. 392.

Volitve v Narodno skupščino 5. maja 1935

Vlada Bogoljuba Jevtičeva (21. december 1934-20. junij 1935) je pri razpisu volitev za 5. maj 1935 računala na večino, s katero bi po obstoječi volilni zakonodaji dobila tri petine poslanskih mest. Preverjene metode zbiranja glasov, ki se jih je vlada posluževala na prejšnjih volitvah, so tokratni vladi vlivale zaupanje v uspeh. Že preizkušene nasilne metode režima Jugoslovanske nacionalne stranke naj bi tudi tokrat delovale. Vendar so bile tokratne volitve povsem drugačne. Predvsem je pri prejšnjih volitvah vladna lista kot "konkurenta" imela le volilno abstinenco, pri volitvah 1935 pa so sodelovale še tri kandidatne liste, od katerih je bila ena (Mačkova) združenje skorajda vse opozicije v državi z enim samim motivom skupnega nastopa: zrušiti vlado Bogoljuba Jevtiča.

V Dravski banovini je bilo predvolilno dogajanje ponovno nekoliko bolj pasivno. Bivša SLS namreč ni nastopila na volitvah, oziroma se ni priključila združeni opoziciji v boju proti vladni, Jevtičevi listi. Poleg tega je v SLS prišlo do razcepa v zvezi z vprašanjem ali nastopiti na volitvah na opozicijski listi ali pa se vključiti v volilno dogajanje na vladni listi.¹³ Na koncu se je SLS odločila za abstinenco z namenom, da po volitvah vstopi v vlado.¹⁴ To se je tudi dejansko zgodilo 24. junija 1935, ko je dotedanji finančni minister Milan Stojadinović sestavil novo vlado, v kateri je bil Anton Korošec notranji minister, SLS pa je postala del Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ).¹⁵ Vloga tabora bivše SLS na teh volitvah se je zrcalila tudi iz predvolilnih objav Slovenca. Te so bile redke in niso imele propagandnega namena. Res pa je, da so povzemale le govore članov Jevtičeve vlade. To so bila le poročila, ki dogajanja niso ne komentirala ne za katero od list dodatno agitirala.

Bolj aktivno je bilo v volilni borbi liberalno Jutro. V osnovnih potezah lahko program vlade povzamemo kot odločno nasprotovanje "vsem separatističnim, federalističnim in prevratnim težnjam",¹⁶ ter kot zahtevo po afirmaciji jugoslovanske misli oziroma "jugoslovenstva". Prav to je verjetno tudi bistvo dojemanja jugoslovanske ideje v tridesetih letih v odnosu do jugoslovanstva dvajsetih let. Medtem, ko so se v dvajsetih letih politične stranke zavzemale za sklenitev sporazuma med Srbi, Hrvati in Slovenci, kar naj bi bila osnova za razvoj jugoslovanske identitete, so unitaristični politiki tridesetih let sporazum med "plemeni" zavrnil kot smisel jugoslovanstva. Jugoslovanstvo so definirali kot posvojitve drugih dveh identitet. "Pravi Jugoslovan zato ne bo tajil hrvatstva, srbstva in slovenstva, temveč, ako je po rodu Hrvat, se bo trudil, da bo imel isto pojmovanje in razumevanje i za srbstvo i za slovenstvo, kakor ga ima za hrvatstvo." To je bilo t.i. "edinstvo" jugoslovanskega naroda, postavljeno proti sporazumu med plemeni. Dinastija Karađorđević je v tem kontekstu postala utelešenje

¹³ Jutro, 20. 2. 1935.

¹⁴ Pleterski, Politika naroda, str. 50.

¹⁵ Jugoslovansko radikalno zajednico je sestavil Milan Stojadinović iz predstavnikov nekdanjih srbskih radikalov, Jugoslovanske muslimanske organizacije in Slovenske ljudske stranke. Na oblasti se je obdržala od 24. junija 1935 do 5. februarja 1939.

¹⁶ Jutro, 27. 2. 1935.

jugoslovanskega naroda.¹⁷ Za takšno rešitev jugoslovanskega vprašanja so se izrekli volivci Jevtičeve liste. Vladna politika je torej v volilnem boju uporabljala močna unitaristična gesla, po drugi strani pa je nekoliko popustila pri centralizmu. O centralizmu dvajsetih let je Jevtičev program govoril kot o "napačnem centralizmu", saj so bile centralizirane oblike in metode dela, medtem ko so bile decentralizirane "prave vsebine nacionalne misli".¹⁸ Obenem je Jevtič obljubljal široke banovinske samouprave in to označil kot eno glavnih političnih nalog vlade.¹⁹

Volitve je ponovno spremljalo nasilje, s katerim si je vladna lista zagotovila večino glasov, goljufije so se dogajale tudi pri štetju in objavi glasov, tako da so bili uradni rezultati volitev razglašeni kar dvakrat. V Dravski banovini je Jevtič dobil 125.180 glasov (27 mandatov), Maček 22.220 (2 mandata), Ljotić 2530 in Maksimović 47 glasov.²⁰ Rezultati v Dravski banovini so bili takšni iz povsem jasnih razlogov. Najmočnejši politični tabor v Sloveniji (bivša SLS) se volitev ni udeležila. To je bil tudi vzrok za padec volilne udeležbe (46,9%) v primerjavi z volitvami leta 1931 (52,2%), ko je bila volilna udeležba bistveno nižja kot pri volitvah v dvajsetih letih. V celotni državi se je volilna udeležba glede na volitve 1931 dvignila za 6,4%.²¹ Ljotić in Maksimović sta bila slovenskemu političnemu prostoru tuja in sta zato dobila najmanjše število glasov. Mačkov volilni neuspeh v Dravski banovini pa lahko razumemo kot politično dediščino dvajsetih let, ko je bil Mačkov predhodnik Stjepan Radić v Sloveniji popolnoma diskreditiran.

Volitve v narodno skupščino 11. decembra 1938

Pri volitvah leta 1938 sta se ponovno izoblikovala dva politična tabora. Vladna JRZ Milana Stojadinovića se je razumljivo odločila, da bo na volitvah nastopila sama, saj ji je volilna zakonodaja in ves državni aparat, ki ga je imela v rokah, že v naprej zagotavljal občutno večino v novi skupščini. Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS) se je povezala z Mačkovo Hrvatsko seljačko stranko (HSS) ter drugimi opozicijskimi skupinami (Kmečka demokratska koalicija (KDK), Samostojna demokratska stranka (SDS),...) v listo, katere nosilec je bil Vladimir Maček. Poleg vladne in opozicijske liste je ponovno nastopil s svojo listo tudi Ljotić, ki pa je bil ponovno marginalen in v političnem boju ter ob volitvah povsem nepomemben.

Volitve in čas pred njim so izgledale podobno kot oboje prejšnje volitve leta 1931 in 1935. Vendar pa je bila bistvena in pomembna razlika v tem, da je na tokratnih volitvah v okviru JRZ sodelovala tudi bivša SLS, ki je ponovno mobilizirala svoj del volilne baze v Dravski banovini, zaradi česar je bilo predvolilno obdobje v Sloveniji bolj živahno kot ob prejšnjih volitvah. Za to "živahnost" sta poskrbeli obe strani. JRZ je ob teh volitvah uporabila za tisti čas običajno obliko političnega nasilja v obliki "rediteljskih čet", ki so delovale v okviru legalne organizacije, imenovane Mladina JRZ in ki so strahovale in

¹⁷ Jutro, 10. 3. 1935.

¹⁸ Jutro, 10. 3. 1935.

¹⁹ Slovenec, 30. 4. 1935.

²⁰ Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, str. 414.

²¹ Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji, str. 326-327.

terorizirale volivce.²² Tudi opozicija ni bila glede tega pasivna, saj so njeni bolj ali manj organizirani razbijaški oddelki vdirali na zborovanja JRZ in jih nasilno prekinjali. Pri takšnem volilnem boju je prihajalo tudi do smrtnih žrtev, kar je propaganda JRZ znala spretno izkoristiti v volilni agitaciji. Takšen primer se je zgodil, ko so 9. decembra v Sv. Križu pri Kostanjevici po volilnem zborovanju JRZ pristaši opozicije napadli skupino zborovalcev JRZ in pri tem enega s kamenjem ubili. Slovenec je ta dogodek komentiral z besedami: "Kamen je zadel glavo vseh slovenskih mož in fantov, kot strašen opomin v kakšno nevarnost bi zašli, če bi takšni podivjanci dobili oblast nad našo domovino,"²³ in s tem neposredno nagovoril volivce proti glasovanju za opozicijsko listo. Zanimiva je tudi propaganda, naslovljena na uradništvo. V svojem govoru v Ljubljani 8. decembra 1938 je predsednik vlade Milan Stojadinović opozoril, da Maček hrvaško uradništvo prepričuje h glasovanju za opozicijsko listo z grožnjami, da jim bo v primeru, če ne bodo glasovali zanj, ukinil plače in pokojnine. Stojadinović je takšne grožnje kritiziral, v istem govoru pa je uradništvu prav tako zagrozil: "Če bi kdo izmed državnih uradnikov in uslužbencev gledal v Mačku svojega šefa in ne v resornem ministru, potem takemu uradniku rečem, da zanj ni prostora v državni službi! ... Kaj je morda v času blažene avstro-ogrske monarhije padlo v glavo samo enemu upravnemu uradniku ali tudi samo enemu sodniku, da pri volitvah ne bi glasoval za vladne kandidate?"²⁴ Če pustimo ob strani nepoznavanje preteklosti in nekoliko politične nespretnosti, ko se je nosilec liste Stojadinović sredi Ljubljane skliceval na čase avstro-ogrske monarhije v smislu politične korektnosti, lahko ugotovimo, da je bila takšna formulacija uradniške zvestobe zlasti še pri javnem glasovanju, odkrito politično nasilje do precej številne skupine volivcev. Glavna obljuba JRZ v tokratnem volilnem boju je bila obljuba vzpostavitve širokih banovinskih samouprav, pri čemer se je v siceršnji upravni razdelitvi na banovine omenjala celo "samoupravna Slovenija".²⁵ Eden od argumentov vladne strani proti opoziciji je bil tudi, da nima programa in da je njen edini cilj zrušitev vlade.²⁶

Združena opozicija na Mačkovi listi je 8. oktobra izdala Razglas, v katerem se je vračala na stare politične zahteve. V novi konstituenti bi bilo treba sprejeti novo ustavo, ki bi bila zasnovana na načelu narodne oblasti, sprejeta pa bi morala biti z večino Srbov, večino Hrvatov in večino Slovencev. Opozicija je zahtevala tudi novo, bolj demokratično volilno zakonodajo, po kateri bi morale biti razpisane volitve v ustavodajno skupščino. Edina prava pot k temu pa bi bila sestava vlade, v kateri bi bili predstavniki vseh političnih strank, ki "imajo resnično korenine v narodu" in ki bi takoj razglasila zakon, s katerim bi bila ukinjena ustava iz leta 1931.²⁷

Rezultati volitev so v Dravski banovini pokazali na realno moč, ki jo je imela bivša SLS povezana v JRZ ter dejansko pomanjkanje opozicije po meri Slovencev.

²² Anka Vidovič Miklavčič: Mladina med nacionalizmom in katolicizmom: Pregled razvoja mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929-1941 v jugoslovanskem delu Slovenije. Ljubljana 1994, str. 127-130.

²³ Slovenec, 11. 12. 1938.

²⁴ Slovenec, 11. 12. 1938; Jutro, 9. 12. 1938.

²⁵ Slovenec, 11. 12. 1938.

²⁶ Bojan Balkovec: "Če ne greš volit, pomagaš nasprotniku do zmage!". V: Zgodovinski časopis, 2003, št. 1-2, str. 110, 111.

²⁷ Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji, str. 334-335.

In seveda tudi na uspeh vladnega volilnega terorja. JRZ je v Dravski banovini dobila 78,60% (170.257) glasov in s tem 29 mandatov, opozicijska lista 45.226 glasov in nobenega mandata ter Ljotičeva lista 1127 glasov in prav tako nobenega mandata. Volilna udeležba je bila 67,61%, kar je bilo manj od državnega povprečja (74,48%)²⁸ a bistveno več kot na volitvah leta 1935 in 1931.

Volitve senatorjev

Oktroirana ustava z začetka septembra 1931 je vpeljala dvodomno Narodno predstavništvo, sestavljeno iz Narodne skupščine in Senata. Pravna določila v zvezi s senatom, združena v ustavi in zakonu o volitvah senatorjev, so bila v osnovnih potezah podobna pravnemu okviru v zvezi s poslanci narodne skupščine. Vendar pa se je senat v nekaterih bistvenih potezah razlikoval od poslanskega dela narodne skupščine. Senatorji so bili bodisi voljeni bodisi od kralja imenovani. Volilo se je 46 senatorjev (v Dravski banovini štiri), kralj pa je lahko imenoval še enkrat toliko senatorjev ali manj. S tem si je kralj zagotovil pomemben vpliv na zakonodajno delo narodne skupščine, saj sta morala zakone sprejeti oba domova. Mandat voljenih in imenovanih senatorjev je trajal šest let, pri čemer se je polovica voljenega dela senatorjev vsaka tri leta ponovno volila. Volilne enote za volitve senatorjev so bile banovine; volil se je en senator na 300.000 prebivalcev ter dodatno še eden, če je bil preostanek števila prebivalstva večji od 150.000. Volilno pravico za senatorske volitve so imeli vsi narodni poslanci v banovini ter vsi načelniki občin v banovini. Glasovanje je bilo javno kot pri volitvah narodnih poslancev, mandate pa so razdeljevali po d'Hontovem sistemu. Zanimiva podrobnost in razlika senatorskih od poslanskih volitev je, da pri senatorskih volitvah ni bilo prepovedi točenja alkoholnih pijač na dan volitev.²⁹

Predvsem liberalni del slovenskih politikov je uvedbo senata sprejel precej navdušeno. V senatu so videli zagotovilo, "da naši parlamenti ne bodo več postali torišče tako strupenih in kaotičnih borb, kakršne so ovirale našo državo v prvih letih." Kot pozitivno so sprejeli tudi dejstvo, da polovico senatorjev imenuje kralj. To naj bi omogočilo, da bodo v senatu sedeli strokovnjaki in "druge odlične osebe", ki niso bile vključene v politiko.³⁰ Vladimir Ravnihar je v Jutru³¹ komentiral pomen senata v državi in pri tem navajal primere držav, v katerih je deloval dvodomni sistem. Tak sistem je ocenil kot bolj demokratičen od enodomnega predvsem zato, ker senatorji za razliko od poslancev ne podlegajo "impulzivnim vplivom" volivcev.

Na prvih senatorskih volitvah 3. januarja 1932 je nastopila le ena lista, ker se opozicija še ni uspela organizirati. V Dravski banovini je bil njen nosilec dr. Vladimir Ravnihar, poleg njega so bili izvoljeni še dr. Fran Novak, dr. Janko Rajar in dr. Miroslav Ploj.

Naslednje volitve (3. februarja 1935) so v življenje vnesle nekaj volilnega boja, saj sta nastopili dve kandidatni listi. Na listi JNS so kandidirali dr. Drago Marušič

²⁸ Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji, str. 336-337.

²⁹ Bojan Balkovec: Parlamentarne volitve v Jugoslaviji v letih 1920-1938, s posebnim poudarkom na Sloveniji. Doktorska disertacija, Ljubljana 1997, str. 55-59; Ferdo Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji, str. 307.

³⁰ Jutro, 3. 10. 1931.

³¹ Jutro, 30. 12. 1931.

(nosilec), dr. Albert Kramer in Ivan Pucelj,³² na listi bivše SLS (Slovenec je to listo imenoval "nevtralna"³³) pa so nastopili Fran Žebot (nosilec), Janez Štrcin in Martin Steblovnik.³⁴ V Dravski banovini so se tega leta volili trije senatorji, ker so bile to po treh letih prve volitve znotraj šestletnega senatorskega mandata, zato so z žrebom določili senatorje, ki jim je na tak način potekel mandat. Ker so žrebali izmed vseh senatorjev ne glede na to, v kateri banovini je bil izvoljen, je bilo po naključju od štirih iz Dravske banovine treba izvoliti tri nove senatorje. Vlada je tudi tokrat izkoristila svojo avtoriteto in je na dan volitev objavila "uradno objavo", v kateri je za vso državo imenovala liste, "s katerimi soglašajo kraljevska vlada in jih sprejema za svoje," in s tem dala volivcem nesporne napotke, kako voliti. Med temi listami je bila za Dravsko banovino seveda navedena Marušičeva lista.³⁵

Ob senatorskih volitvah 6. februarja 1938 je bila v vladi JRZ tudi bivša SLS. V Dravski banovini, kjer se je tokrat volil le en senator, je bila postavljena le ena kandidatna lista, lista bivše SLS, na kateri je nastopil in jo tudi vodil kot edini kandidat dr. Fran Schaubach, Slovenec pa jo je imenoval "lista dr. Korošca".³⁶ Tokratne volitve so minile povsem brez hrupa, na dan volitev v Slovincu ni bilo niti poziva, naj volivci odidejo na volitve, saj je bil Schaubach dobesedno brez konkurence. Dva dneva po volitvah pa je Slovenec komentiral, da so volitve minile brez volilnega boja ter da tako tihih volitev še ni bilo. Odsotnost opozicijske liste je komentiral kot dejstvo, da nasprotni tabor ni na oblasti in zato ne bi mogel prisiliti volivcev, da bi volili za njegovo listo.

Senatorske volitve leta 1938 so bile zadnje volitve v kako vsedrjavno predstavniško telo v Kraljevini Jugoslaviji. Ocenimo lahko, da je politični razvoj prve jugoslovanske države ostal nekako sredi poti. Z napadom sil Osi 6. aprila 1941 se je ta razvoj nasilno končal. Naslednje volitve v državno predstavniško telo so potekale v novem obdobju in povsem novem političnem okolju 11. novembra 1945 in niso bile po načinu nič manj ali bolj demokratične kot tiste v tridesetih letih. Vendar pa so pomenile začetek nekega novega časa.

Blaž Vurnik

SOME PECULIARITIES OF THE ELECTIONS IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA IN THE
1930s

S u m m a r y

With the onset of the 1930s the political life of the Slovenes and, in its context, elections changed in many ways. The new constitution and changed electoral legislation set new rules to the electoral game and, to a certain degree, defined a new role for elections.

One of the most important facts is that, during that time, in democratic terms the elections took a step backwards. When, in the 1920s, voters expressed their political will by casting ballots in one of the

³² Jutro, 18. 1. 1935.

³³ Slovenec, 31. 1. 1935.

³⁴ Jutro, 19. 1. 1935.

³⁵ Jutro, 3. 2. 1935.

³⁶ Slovenec, 8. 2. 1938.

ballot boxes, the democraticity of the elections was at least apparently ensured, though not preventing various frauds. In the 1930s the situation was altogether different. Voters had to express their political will orally in front of an electoral committee, thereby being deprived of the fundamental political right to a secret ballot. Furthermore, the electoral legislation was very restrictive with regards to the founding of political associations and even set conditions for the running of a party list in the elections. The basic purpose of the elections to ensure that representatives of the people were chosen democratically, became lost in the political developments of the first joint Yugoslav state. The nature of the elections in the 1930s draws one to conclude that each government found the elections an inconvenience and that the

purpose of the electoral law was only to impose restrictions which would secure the government list with continuous rule. Although governments changed, this was not a direct consequence of the elections but the result of political agreements in which the electoral body had little say.

In the 1930s, voters voted for delegates to the National Assembly on three occasions: on 8 November 1931, 5 May 1935 and 11 December 1938. Apart from this, there were also the elections to the Senate (3 January 1932, 3 February 1935 and 6 February 1938). Although the elections were decided in advance each time because of the government's advantage, the pre-electoral struggles remained a lively flexing of the political muscles. In this sense the pre-electoral period in November 1931 was something special, in that there was no real opposition to the government side, as it had not been organised. The government opposition actively called the public to electoral abstinence, and the entire pre-electoral campaign on both sides was based on whether or not to vote.

The second and the third elections were more dynamic in terms of the pre-electoral struggle. They were also accompanied by political violence. As in the 1920s, this was as a rule less intense in the Slovene part of the country than in other parts. The electoral struggle in December 1938 claimed one fatality. Nevertheless, in the 1935 and 1938 pre-electoral struggles one can clearly detect the wider political tendency of that period, typical of several European countries or at least those whose prevailing political doctrine was inclined towards the right of the political horizon. This was due to a distinct and direct pressure upon the civil service and other voters whose livelihood depended on the state, and who were given a clear directive on who to vote for by the current government.

Less stirring were the events surrounding the Senate elections. This was so mainly because one half of the Senate was appointed by the king himself, which theoretically secured him with at least a half of the support in this body. This support was further increased by the government interventions in the pre-electoral events. In this way a practical majority of the ruling politicians was also ensured.